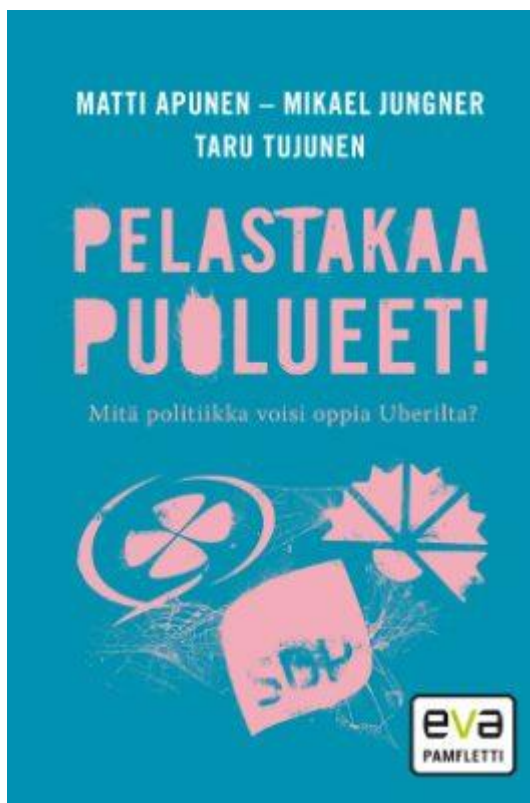

Evan Pelastakaa puolueet! -pamfletti tarjoaa oikeita lääkkeitä, mutta diagnoosi osuu kohteen viereen

Raimo Muurinen

Keskustelu politiikan ongelmien korjaamisesta virkistyi kesän kynnyksellä, kun Elinkeinoelämän valtuuskunta julkaisi **Matti Apusen, Mikael Jungnerin ja Taru Tujusen** kirjoittaman pamfletin *Pelastakaa puolueet!*¹ Kirjoittavat ehdottavat, että puolueiden tulisi ottaa mallia startup-yrityksistä ja keksiä itsensä uudelleen alustatalouden toimintalogiikkaa hyödyntäen. Pamfletti asettaa politiikan ja hallinnon vuosikymmeniä jatkuneen muuttumattomuuden ongelmalliseen valoon, kun muu ympäröivä yhteiskunta ja etenkin talouselämä ovat uudistuneet huimaa vauhtia. Samalla politiikan kyky ratkoa ihmisten ongelmia on heikentynyt verrattuna markkinoiden tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Evan Pamfletin pastellisävyt elävöittävät hämähäkinseinin verhoamia puoluelogoja

problemaattisuuden käsittelyllä. Vääristymän korjaamiseksi esitän ajatuksen alustataloudesta sovitettuna valtion tason demokraattiseen päätöksentekoon. Malli konkretisoi hallinto alustana – ajattelua palvelujen järjestämisen sijaan demokratian näkökulmasta.

Lopuksi esitän hallinto alustana –ajattelun jatkoksi oman datalähtöisen demokratian mallin, joka pyrkii kattavaan kansalaisten preferenssien keräämiseen ja mahdollistamaan helpon, mutta

Puheenvuoro sijoittuu laajempaan keskusteluun demokratian kriisistä. Aiemmassa keskustelussa on muiden muassa ennustettu puolueiden kuolemaa tai tuomittu se liian ennenaikaiseksi skenaarioksi. Eräät keskustelijat peräänkuuluttavat suoraa demokratiaa esittämällä sitovien kansanäänestysten lisäämistä kun taas toiset luottavat julkisen keskustelun ja harkinnan kykyyn tuoda viisautta päätöksentekoon.² Apunen ym. tarjoavat lääkkeiksi puolueiden toimintakyvyn palauttamiseen päätöksentekoon liittyvän tiedon avoimuutta, joukkoistamista ja vallan hierarkioiden madaltamista.

Tässä artikkelissa Evan pamfletti pyritään sijoittamaan laajempaan teoreettiseen keskusteluun politiikan ja demokratian perimmäisistä kysymyksistä. Apusen ym. ajattelu asemoidaan suhteessa tunnettuihin poliittisen filosofian suuntauksiin ja edustajiin. Vertailukohtana käytetään John Morrow'n³ erittelyä politiikan päämääristä. Samassa yhteydessä esitellään lyhyesti mainitut politiikan ajattelijat.

Artikkelin toinen osa alkaa pamfletin kirjoittajien puoluekeskeisen politiikkakäsityksen

¹ Apunen, Jungner & Turunen 2016.

² Kts. Esim. Setälä 2003, 179-184.

³ Morrow 1998.

vaikuttavan osallistumisen. Datalähtöinen demokratia pohjaa erityisesti samaan ajatukseen, kuin mitä Apunen ym. lainaisivat yrityksiltä, eli asiakastiedon nostamisen yhdeksi tärkeimmistä toimintaprosesseista.⁴ Sen enempää ehdotukseni ei kuitenkaan kallistu ansaintatalouksien toimintamallien suuntaan, vaan pidättäytyy pyrkimyksessä edistää poliittisen tasa-arvon ja hallinnon responsiivisuuden toteutumista.⁵

Vanhuudentaudit politiikan vaivoina

Pamfletin ensimmäinen osa erittelee yhteiskunnan nykytilan ongelmia korostetusti puolueiden näkökulmasta. Perinteinen vasemmisto-oikeisto-jakolinja on menettänyt suurimmaksi osaksi merkityksensä eikä tuorempi konservatiivi-liberaali-jakolinja ole korvannut sitä uutena peruskarttana, joka tekisi poliittisesta maantieteestä helposti luettavaa ja ennakoitavaa.

Vuosien 2011 ja 2015 vaalitulokset eivät olleet helppoja puolueille, kun kaksi suurinta puoluetta eivät onnistuneet saamaan yhteensä eduskunnan enemmistöä taakseen. Hallituksen muodostamisesta ja hallitusohjelman kirjoittamisesta tuli palapeli, jonka osat eivät sovi kunnolla yhteen.⁶

Vasemmiston eikä oikeiston suuret kertomukset, markkinavoimien läpipahuus tai markkinatalouden kaikkivoipaisuus eivät toimi. Vaurastuneet ja kouluttautuneet kansalaiset ovat alkaneet ajatella tarkkanäköisemmin kuin mitä perinteinen kahtiajakautunut, mustavalkoinen maailmankuva pyrki esittämään.⁷

Kansalaiset haluavat osallistua omaehtoisesti, eivätkä vain vaalien kautta. Vaalijärjestelmän ja hallinnon toiminnan tahti verrattuna sosiaalisen median avulla organisoituvien kansalaisliikkeiden nopeuteen näyttäytyy lähes kivikautiselta.⁸

Perinteisesti politiikan keskiössä ovat olleet erilaiset materiaaliseen tarpeidentyydytykseen liittyvät kamppailut, joita puolueet ovat kannattajakuntiensa puolesta käyneet. Nyt politiikan keskiöön ovat nousemassa jälkimaterialistiset arvot joita edustavat erilaiset identiteetit, vähemmistöjen oikeudet ja muut aineettomat intressit.⁹

Pamfletin politiikkakäsitys ja politiikan tarkoitusperät

Kirjoittajien käsitystä politiikasta erilaisten yksilöiden ja ryhmien etujen välisenä kilpailuna voi tulkita yhdellä tai useammalla tavalla suhteessa John Morrow'n erittelemiin politiikan päämääriin. Eri aikoina politiikan tarkoitusperänä on pidetty järjestyksen tavoittelua, vapauden turvaamista, hyvän elämän mahdollistamista tai onnellisuuden ja hyvinvoinnin tavoittelua.¹⁰

Apusen ym. pamfletin politiikkakäsitys sopii vain huonosti jos ollenkaan yhteen kahden Morrow'n esittämän politiikan päämäärien kanssa. Ensinnäkään kirjoittajat eivät aseta mitään moraalisia velvoitteita yksilölle tai yhteiskunnalle, jotka toimisivat hyvän elämän mittatikkuna. Edes

⁴ Apunen ym. 2016, 144-145.

⁵ Kts. Setälä 2003, 168-170.

⁶ Apunen ym. 2016, 12-13.

⁷ Emt., 41-61, 68.

⁸ Emt., 63-68.

⁹ Emt., 78-80.

¹⁰ Morrow 1998, 17-18.

kansalaisten äänioikeutensa käyttämättä jättäminen ei saa Apusen ym. huomiota, vaikka se on juuri puolueiden kannalta haastava ongelma.

Toiseksi, Morrow nostaa järjestyksen ylläpitämisen usein kaikkein tärkeimmäksi pidettynä politiikan päämääränä. Tällainen aatesuunta korostui jo yksinvaltiuden aikana, esimerkiksi Thomas Hobbesin ajattelussa yhteiskunnan yläpuolisesta suvereenista hallitsijasta. Yksinvaltiuden kannattajat joutuivat kuitenkin tekemään tilaa muiden muassa Jean-Jacques Rousseau'n esittämille ajatuksille keskinäiseen sopimiseen perustuvasta yhteiskuntajärjestyksestä. Hän esitti harvainvallan legitiimimmäksi vaihtoehdoksi teorian yhteiskuntasopimuksesta, jonka mukaan ihmisten keskinäisesti hyväksymät normit tuottaisivat suurempaa yhteistä hyvää kuin mihin yksilöt itsenäisesti ja toisistaan erillään toimien voisivat saavuttaa.¹¹

Edustuksellisen demokratian ja puolueiden välisen kilpailun tuoma järjestys ei välttämättä näyttäydä kirjoittajille niinkään politiikan päämääränä, sillä se on jotakin, johon Apusen ym. toimintaympäristössä on voitu luottaa jo vuosisadan ajan. Heillä alkaa olla jo varaa ottaa yhteiskuntarauha itsestäänselvyytenä, ja suunnata tavoitetasonsa korkeammalle.

Morrow'n erittelemistä politiikan päämääristä kaksi muuta, vapaus ja onnellisuus, korostuvat Apusen ym. ajattelussa. Liberaali arvomaailma, jossa yksilönvapaus löytyy arvohierarkian huipulta, huokuu pamfletin jokaisella sivulla. Kuitenkaan vapauden asema politiikan päämääränä sinällään tai vaihtoehtoisesti luonteeltaan enemmän instrumentaalisen arvona ei ole yksioikoinen kysymys. Ensinnäkään Morrow'n on vaikea esittää selkeää tulkintaa vapauden luonteesta eri poliittisten ajattelijoiden tuotantoa esitellessään. Vapaus sinällään näyttäytyy erityisen tärkeänä arvona monille liberalismiin edustajille, mutta sillä on aina myös välineellinen funktionsa muiden tärkeiden arvojen, kuten onnellisuuden ja hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Onkin helpompaa käsitellä vapautta muihin tavoitteiden saavuttamisen edellytyksenä kuin ottaa kantaa siihen, onko se itsessään lopullinen päämäärä.

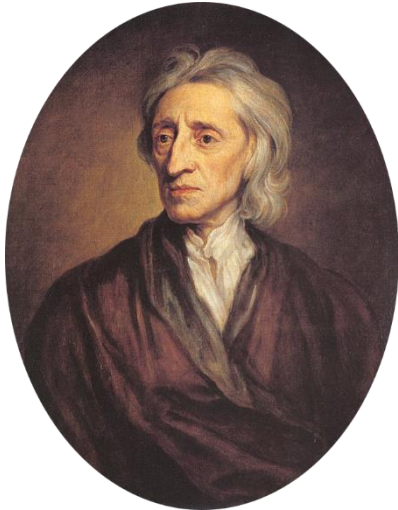
Koko Pelastakaa puolueet –teoksen problematiikka lähtee siitä, että puolueet eivät enää myy. Apunen ym. kysyvätkin "Teeskennelläkö, että tuote on pinnalta vähän homeinen, mutta se ei vaikuta makuun".¹² Kirjoittajat eivät kuitenkaan tyydy korjaamaan menekin ongelmia pelkällä silmänlumeella, vaan pyrkivät uudistamaan reseptiä rohkeammin, minkä ohjenuorana on asiakaslähtöisyys. Yksilö -tai kuluttaja- on kuningas, eikä sitä pidä kyseenalaistaa tai väheksyä. Asiakas tai toisin sanoen kansalainen voi vapaasti valita niin puolueiden väliltä kuin myös siitä, kääntyykö hän tarpeidensa tyydyttämiseksi ensinnäkään politiikan vai markkinoiden suuntaan. Eikä jälkimmäiseen vaihtoehtoon päätymisestä pidä kuluttajakansalaista syyttää, mikäli asia täytyy saada ratkaistuksi nyt ja seuraavia vaaleja pitäisi odotella vuositolkulla. Silloin politiikan on syytä katsoa peiliin ja muututtava, sillä yksilönvapaus on loukkaamaton ja arvoketju selkeä.

Kirjoittajien yksilöllisiä arvostuseroja ei ole välttämättä helppo arvioida pamfletin perusteella, mutta kokonaisuutena kirjoitus henkii samansuuntaista yksilönvapauskäsitystä kuin klassiset liberalistit John Locke, Thomas Paine ja John Stuart Mill edustivat¹³.

¹¹ Morrow 1998, 19-20, 42-43.

¹² Apunen ym. 2016, 15.

¹³ Morrow 1998, 77-84.

John Locke vuonna 1697 Godfrey Knellerin maalaamana (Wikimedia).

Locken mukaan ihmisillä on luontaisia oikeuksia, joiden perustana on vain Jumala. Ihmiset eivät ole luonnontilassa toistensa alaisia, vaan vapaita kaikista maallisista voimista ja vapaita kantamaan vastuun itsestään ja toteuttamaan Jumalan tahtoa.

Luonnontilaan liittyy kuitenkin satunnaisia epäoikeudenmukaisuuksia, joiden oikeudenmukaiseksi tuomitsemiseksi ihmisten on kannattavaa järjestäytyä yhteiskunnaksi. Liittymällä yhteisön jäseneksi, yksilö väliaikaisesti pidättäytyy luonnollisten vapausoikeuksiensa nauttimisesta ja sitoutuu vapaaehtoisesti ja omasta halustaan noudattamaan yhteisiä normeja. Edelleen luonnollisista vapauksista johtuen ihmistä vastaan ei voida käyttää poliittista valtaa ilman hänen hyväksyntäänsä. Yksilöllä ei myöskään ole velvollisuutta totella sellaista hallintoa, joka loukkaa hänen oikeuksiaan. Hallinnon legitimitetti riippuukin siitä kuinka halukas se on antamaan luonnonoikeudelle tosiasiallisen laillisen muodon ja estämään

vahingontekoa kansalaisten hengelle, vapaudelle ja omaisuudelle.¹⁴

Thomas Paine kehitteli luonnonoikeusteoriaa eteenpäin erottamalla kansalaisoikeuden käsitteen. Luonnolliset oikeudet kuuluvat ihmisille olemassaolon perusteella, mutta kansalaisoikeudet yhteiskunnan jäsenyyden myötä. Yksilön oikeuksien vapaan harjoittamisen ulkopuolelle rajoittuu vain vahingon tekeminen muille. Myöskään hallinnon ei tule rajoittaa yksilönvapautta vaan valtio on väline yksilön oikeuksien suojelemiseksi. Luomalla hallinnon, vapaat ihmiset luopuvat esimerkiksi oikeudestaan tuomita toisiaan, ja alistavat tuomiovallan yhteiseen harkintaan, julkiseen valvontaan, vain suojellakseen muita vapausoikeuksiaan.¹⁵

Myös J. S. Mill puolusti yksilönvapauden koskemattomuutta valtion toimenpiteitä vastaan. Sen sijaan yhteiskunnan jäsenenä kansalaisille kuului myös yksilönvastuunsa. Esimerkiksi työssäkäynnin laiminlyöntiä saattoi Millin näkemyksen mukaan pitää velvollisuuksien laiminlyöntinä yhteisöä kohtaan ja siten vahingontekona toisia kohtaan. Toisenlaista käsitystä yksilön vapauksista ja oikeuksista edustivat varhaisen sosialismin edeltäjäksi laskettavat Jean-Jacques Rousseau, G. F. W. Hegel ja T. H. Green. Heidän ajattelussaan ihminen saavuttaa vapauden vasta nimenomaan yhteisön jäsenyyden kautta, sillä luonnontilassa ihminen on suoraan vahvemman oikeuden armoilla. Sen sijaan juuri ihmisten yhteenliittyminen tuo yksilön sivistyksen ja järjestyksen piiriin. T.H. Green peräänkuulutti valtion roolia turvaamaan ihmisten vapaan toiminnan ehkäisemällä sellaisia rajoitteita kuin taloudellisen, sosiaalisen tai poliittisen vallan väärinkäytöksiä tai välinpitämättömyyttä, huonoja ympäristön olosuhteita tai historiallisesti juurtunutta alistamista.¹⁶

Greenin vapauskäsitystä voidaan kutsua positiiviseksi vapaudeksi.¹⁷ Tällainen ajattelu näyttäytyy vieraalta ja vastakkaiselta Apusen ym. arvomaailmaan nähden. Yksilön vapaudet ja oikeudet näyttäytyvät ennemminkin synnynnäisiltä ja erottamattomilta, kuten luonnonoikeusteoreetikoille, Lockelle, Painelle ja Millille. Valtion suhde yksilöiden vapauteen vaikuttaa ennemminkin päinvastoin rajoittavalta. Hidas, muuttumaton ja ajastaan jälkeenyäännyt byrokratia ennemminkin estää

¹⁴ Emt., 77-80.

¹⁵ Emt., 81.

¹⁶ Emt., 82-91.

¹⁷ Ibid.

lahjakkaita yksilöitä toteuttamasta unelmiaan ja päämääriään. Luovia mieliä on kuitenkin vaikea kahlita, jonka vuoksi niiden positiivinen energia kanavoituu yksityisen sektorin innovaatioiksi.

Vapauden merkitys näyttäytyy kiistatta tärkeänä arvona pamfletin kirjoittajille, mutta tekstistä heijastuu katsantokanta, jonka mukaan se on jotakin, joka on ihmisillä luonnostaan. Siten vapaus ei näyttäydy niinkään politiikan päämäärältä kuin arvokkaalta lähtökohdalta, jota tuki tulee puolustaa, sillä yhteiskunnassa on voimia, jotka pyrkivät rajoittamaan toisten vapauksia ja oikeuksia omien etujensa ajamiseksi. Erityisen hyvin tämä näkyy Apusen ym. arvioissa siinä, kuinka vasemmistopuolueet ovat historiallisesti onnistuneet rakentamaan hyvinvointiyhteiskunnan, mutta eivät ole luopuneet vielääkään lainkaan tavoitteistaan ajaa lisää omia etujaan hyväosaisten kustannuksella¹⁸. Toiseksi politiikan tulee puolustaa vapautta sen vuoksi, että vain se mahdollistaa korkeampien yksilöllisten päämäärien tavoittelun.

Politiikan tehtävä tarpeidentyydytyksen kanavana ja areenana näyttäytyy hyvin keskeiseltä Apusen ym. ajattelussa. Vaikkakin tällaisessa arviossa voivat tuki painottua puolueissa työskennelleiden Jungnerin ja Tujusen kokemukset ja äänenpainot suhteessa Apusen ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmaan. Tällaisen politiikkakäsityksen voisi lähinnä rinnastaa utilitaristiseksi kutsuttuun aatesuuntaan, jossa politiikan tai hallinnon mittarina on niiden onnistuminen hyödyn tuottamisessa yksilöille tai yhteisölle.¹⁹

Utilitaristisella katsantokannalla on taustansa kristillisen etiikan mukaisessa poliittisessa filosofiassa. Se kytkeytyy kuitenkin liberaaliin ajatteluun ja siten Evan pamflettiin toisen utilitaristisen suuntauksen kautta. Uskonnon sijaan tieteellisellä kulmalla politiikkaa lähestyneen utilitarismin varhaisia tunnettuja edustajia olivat ainakin David Hume ja Jeremy Bentham sekä myöhempiä James Stuart Mill.²⁰

Humen mukaan politiikan pitäisi keskittyä yhteisön jäsenten arvostamien etujen ajamiseen. Niinpä hallinnon tehtävänä on edistää yleistä etua ja paras tapa sen toteuttamiseksi on muotoilla sellaiset oikeudelliset säännöt, jotka heijastavat ihmisten yleistä kokemusta siitä kuinka sen intressejä voidaan parhaiten toteuttaa.²¹

Bentham seurasi Humen ajattelua hyötynäkökulman asettamisesta hallinnon arvioinnin mittariksi. Politiikan tehtävänä on edistää ihmisten onnellisuuden tavoittelua, joka tapahtuu maksimoimalla mielihyvä ja minimoimalla kärsimys. Vaikka Benthamin mukaan yksilöllä on lopullinen vastuu oman onnensa tavoittelusta, hallinnon tehtävänä on varmistaa puitteet jotka luovat edellytykset sen onnistumiselle. Lainsäädännössä hallinnolle pitäisi määritellä perustehtävät, kuten toimeentulon mahdollistamisen, yleisestä hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja tasa-arvosta huolehtimisen. Vapaiden markkinoiden kautta ihmiset saavat edellytykset aineelliseen hyvinvointiin, mutta esimerkiksi markkinahäiriöiden tapauksessa valtion tulee voida varmistaa yleinen etu vaikka hintasäännöstelyn keinoin. Myös toimiva rangaistusjärjestelmä, vastuunalainen hallinto, vapaa lehdistö ja vallan jakaminen sekä edustuksellisuus edistävät kansalaisten onnellisuuden tavoittelua.²²

Benthamin tapaan liberaalia utilitarismia edusti hänen seuraajansa ja puolustajansa John Stuart Mill, joka tarkasteli onnellisuutta jakamalla mielihyvän kahteen, korkeampaan ja matalampaan kastiin. Korkeampien nautintojen lähteitä leimaavat esteettiset, älylliset ja altruistiset piirteet. Millin

¹⁸ Emt., 49-50, 164-165.

¹⁹ Morrow 1998, 109-119.

²⁰ Emt., 108-112.

²¹ Emt., 109-110.

²² Emt., 112-117.

aikakautta 1800-luvulla leimasi nopea kehitys, ja hän huomioi aikaulottuvuuden merkityksen onnellisuuden tavoittelussa. Matalamman tason tarpeidentyydytys saattaa olla luonteeltaan lyhytjänteistä, eikä pitkän aikavälin inhimillisiä kehitysmahdollisuuksia pitäisi uhrata niiden vuoksi. Yksilönvapauksien turvaaminen, edustuksellisen demokratian tukemana, on keskeinen edellytys onnellisuuden edistämiseksi.²³

Millin korkeamman mielihyvän käsite on hyvin rinnastettavissa politiikan huomion painopisteen muutokseen. Materiaaliseen tarpeidentyydytykseen liittyvät kysymykset tekevät yhä useammin tilaa erilaisille aineettomille epäkohdille korkean elintason ja suhteellisen pienten varallisuuserojen aikana. Esimerkkeinä uusista politiikan keskipisteeseen nousevista asioista kirjoittajat mainitsevat seksuaalivähemmistöjen oikeudet, kuten Tahdon 2013 –kampanjan, ympäristöasiat ja suhtautuminen kansainväliseen muuttoliikkeeseen²⁴.

Yhtä kaikki, molempien, aineellisen ja aineettoman kategorioiden eteen toimimisen motiivina voidaan nähdä yksilöiden ja ryhmien hyvinvoinnin ja onnellisuuden tavoittelu, vaikka ongelmien luonne ja laatu vaihtelisikin. Tällainen eetos on tunnistettavissa myös Apusen ym. suhtautumisessa puolueiden tehtävään ja tarkoitukseen. Siten heidän käsitystä politiikan perimmäisestä tehtävästä voisi pitää utilitaristisen aatesuunnan perillisenä: puolueet ovat olemassa edistääkseen ihmisten hyvinvointia ja onnellisuutta.

Pelastakaa puolueet –pamfletti on klassisen liberalismien hengen mukainen puheenvuoro, jossa lähtökohtainen ongelma on se, etteivät puolueet pysty enää vastaamaan yksilöiden tarpeisiin. Tilanne on vähintäänkin kiusallinen pamfletin kirjoittajien edustamasta utilitaristisesta näkökulmasta tarkasteltuna, jonka mukaan politiikan tehtävä on juuri vastata ihmisten tarpeisiin. Ongelma johtuu pohjimmiltaan siitä, että nykyisen edustuksellisen demokratian ja hallinnon mahdollisuudet hallita markkinatalouden ongelmia tai kilpailla sen mahdollisuuksia vastaan ovat kuin yrittäisi korjata esiteollisilla työkaluilla avaruusalusta tai rakentaa parempaa vaihtoehtoa.

Startup-kulttuuria suoran demokratian sijaan

Haasteiden ratkaisemiseksi Apunen ym. tarkastelevat kolmea politiikan ongelmiin tarjottua ratkaisumallia, jotka ovat niin kutsuttu hallinto 2.0, suora demokratia ja startupien toimintamallin omaksuminen. Ensimmäinen polku on todellisuudessa todennäköisin, osin meneillään parhaillaan ja käytännönläheisin tapa kehittää nykyhallintoa. Samalla sitä vaivaa rohkeiden uudistusten pelko eikä se onnistu irrottautumaan vanhoista rakenteista. Hallinto 2.0:ssa uudistutaan vain vähän tuomalla hieman markkinaehtoisuutta palvelutuotantoon ja hiotaan varovaisesti toimintamalleja päällisin puolin, mutta pohjimmaiset hallintorakenteet säilyvät.²⁵ Se on kirjoittajille kuin virittäisi polttomoottorista irti vielä vähän tehoja ja taloudellisuutta, kun naapuri nauttii itseohjautuvan sähköauton kyydistä ja ilmaisesta käyttövoimasta, puhumattakaan ralliautotasoisesta kiihtyvyydestä.

Toisen ratkaisumallin keskiössä on joukkoistaminen, joka on osoittautunut onnistuneeksi suoran demokratian menetelmäksi kuluvalle vuosikymmenellä niin Suomessa, Virossa kuin Islannissakin. Tahdon 2013 –kampanja ja kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista, Islannin perustuslakiuudistusprosessi ja Viron rahvakogu-prosessi (eli suoran ja edustuksellisen demokratian hybridimallin kehittäminen) keräsivät tuhansia osallistujia, jotka työstivät laadukkaita lakiehdotuksia

²³ Emt., 117-119, 186.

²⁴ Apunen ym. 2016, 68-71.

²⁵ Emt., 115-122.

ideoidensa pohjalta. Erityisesti Suomessa ja Islannissa suora demokratia törmäsi kuitenkin vanhan vallan rakenteisiin, jotka Islannissa toistaiseksi pysäyttivät kansalaisten valmisteleman uuden perustuslain ja Suomessa onnistuivat kahdesti torppaamaan lakialoitteen etenemisen. Virossa 1500 alkuperäistä kansalaisten lakiehdotusta tiivistyi 15 parlamenttiin tuotuun ehdotukseen, joista hyväksyttiin kolme sellaisenaan ja neljä muokattuna tai vanhoihin lakeihin yhdistettynä.²⁶

Apunen ym. eivät tyrmää suoraa demokratiaa, vaan päinvastoin nostavat joukkoistamisen uuden ajan puolueiden toimintamallien elinehdoksi. Sen sijaan suoran demokratian laajemman toimimattomuuden syy on ilmeinen. Se ei sovi vanhoihin vallankäytön tapoihin ja rakenteisiin, vaan haastaa sen tavalla, joka aiheuttaa torjuntareaktion vanhoissa valtatoimijoissa. Suora demokratia näyttää kansalaisten osallistumispreferenssien ja –valmiuksen sekä nykyteknologian puolesta ihanteelliselta demokratian muodolta, mutta hallinto ja puolueet jarruttavat sen yleistymistä, sillä se pakottaa vanhat toimijat muuttumaan ulkoa tulevin ehdoin. Tätä Apunen ym. eivät kuitenkaan sano ääneen, vaan sortuvat ajatusvirheeseen, joka käy selvästi ilmi aiheutta käsittelevän kappaleen viimeisestä lauseesta: "Joukkoistaminen tuottaa ideoita, mutta Islannissa sen enempää kuin Virossa ei selvitty ilman ehdotuksia karsivaa ja jalostavaa pienehköä päättäjäjoukkoa."²⁷ "Pienehkön päättäjäjoukon" tilalla voisi paremminkin olla sana "fasilitaattoreita".

Fasilitaattori on uudehko ammattinimike, jonka tehtävänä on vuorovaikutuksen edellytysten luominen ja ristiriitojen sovittelu. Konkreettisesti fasilitaattori voi sujuvoittaa osallistujien vuorovaikutusta esimerkiksi puhtaaksikirjoittamalla pitkiä raakatekstejä tai verkkokeskusteluaineistoja lyhyeen ja helppolukaiseen muotoon.

Apusen ym. ajatusvirhe syntyy siitä, että he näyttävät oletavan, että se pieni joukko ihmisiä, joka on jalostanut ideoiden laajan raakamateriaalin lakiehdotuksiksi, täytyisi olla vallankäyttäjiä. Joukkoistamisessa fasilitaattorien rooli on kuitenkin olla puolueeton varsinaisiin osallistujiin nähden. Fasilitaattoreiden ammattitaitoon kuuluu pystyä tuottamaan alkuperäisaineistoa edustavia vääristymättömiä konkreettisia ehdotuksia. Vanhan vallan pelisääntöihin tottuneiden voi olla mahdotonta uskoa, etteikö tällainen fasilitaattori, ammattinimikkeen trendikkyudesta riippumatta, tilaisuuden tullen käyttäisi valtaa –varsinkaan, jos siitä voisi hyötyä jotenkin. Mutta Apunen ym. unohtavat, mitä itsekkin toisaalla kirjoittavat uuden sukupolven muuttuneesta suhteesta valtaan. He siteeraavat Aaro Harjun kiteytystä Pierre Rosanvallin Vastademokratia-teoksesta:

*"Demokratian uudessa ongelmallisessa vaiheessa kansalaiset eivät enää pyri saamaan valtaa päästäkseen käyttämään sitä. Heidän lausumattomana päämääränään on pikemminkin vallan hillitseminen ja heikentäminen. Ihanteena ei ole enää vallan haltuunotto vaan se, että vallasta tehdään objekti, jonka avoimuutta pidetään täydellisen valvonnan onnistumisen ehtona."*²⁸

Samanlainen murros on havaittavissa Apusen ym. uuden ja vanhan vallan arvojen luokittelusta (taulukko 1).²⁹

²⁶ Emt., 68-70, 126-128.

²⁷ Emt., 128.

²⁸ Emt., 67-68.

²⁹ Emt., 135. Myös Juha Herkman (2011) on kuvannut mediasukupolvien välisiä demokratiaan liittyviä arvoja erityisesti päätöksenteon avoimuuden osalta samalla tavalla.

VANHAN JA UUDEN VALLAN ARVOT

Vanha valta	Uusi valta
Managerialismi, pohjana instituutiot, edustuksellinen hallinto	Epämuodollisuus, itseorganisointi, verkottunut hallinto
Rajaaminen, kilpailu, auktoriteetti, voimavarojen konsolidaatio	Open source -yhteistyö, joukkoistaminen, jakaminen
Ei-avoimuus, luottamuksellisuus, yksityisen ja julkisen erottaminen	Radikaali läpinäkyvyys
Professionalismi, erikoistuminen	"Tehdään se itse", tekemisen kulttuuri
Pitkä kiinnittyminen ja uskollisuus, heikompi osallistuminen	Lyhyt, ehdollinen kiinnittyminen, parempi osallistuminen

Taulukko 1. Vanhan ja uuden vallan arvot Apusen ym. mukaan.

Fasilitaattoreiden puolueettomuuden ihanteissa ei välttämättä ole mitään uutta, jos sitä vertaa weberiläisiin kriteereihin virkamiehen roolista. Ero tulee siitä, että yltäkylläisyyden ajan sukupolvella on varaa ja halua irrottautua politiikan perinteisistä rintamalinjoista ja tavoitella ja vaalia korkeampia arvoja, joista yksi on itse päätöksenteon demokraattisuus. Se lienee reaktio pitkään epälegitiimiksi koettua, elitististä ja suljettua edustuksellista demokratiaa kohtaan. Uusia ihanteita voisi verrata J.S. Millin korkeamman tason tarpeisiin, älylliseen epäitsekkyYTEEN, kun taas vanhat, materialististen intressien mukaan syntyneet jakolinjat rinnastuisivat hyvin matalamman tason tarpeisiin.

Aivan kirjaimellisesti ottaen Apusen ym. muotoilu Islannin ja Viron suoran demokratian prosessien haasteista on oikein, sillä ne eivät selvinneet ilman pienehkön ulkopuolisen päättäjäjoukon puuttumista prosessiin. Huomionarvoista kuitenkin on, että tämä pieni päättäjäjoukko ei tullut varsinaisten osallistujien, niin kutsuttujen tavallisten kansalaisten joukosta, vaan vanhan vallan piiristä, ja pyrki käyttämään omia asemiaan kontrolloidakseen minkälaiset muutokset ovat mahdollisia. Sama taipumus esiintyi selvästi tasa-arvoisen avioliittolain eduskuntakäsittelyssä.

Pienen päättäjäjoukon tärkeyttä korostava katsantokanta ilmentää hyvin sitä, että politiikassa mukana olevat henkilöt luultavammin näkevät politiikkojen roolin jonkinlaisina yhteiskunnan (super)sankareina, joiden työ on korvaamatonta yhteiskunnan hyvinvoinnin turvaamiseksi. Entuudestaan poliitikot ovat ehkä voineet totuttautua ajattelemaan, etteivät kansalaiset tulisi omillaan toimeen ilman heidän uhrauksiaan, mutta nyt tällaisen sankarillisen ajattelun oikeuttaminen vaatii kokonaan uusia tekoja.

Pamfletissa annetaan toisaalta perusteltu huomio sille, että verkon avulla organisoituvan kansalaistoiminnan vaikutusmahdollisuudet ovat kehittyneet huimasti. Samalla teollisen ajan oppien mukaisesti rakennettu hallinto ei enää pysty vastaamaan maailman monimutkaisiin ongelmiin riittävän nopeasti. Kansalaiset voivat kuitenkin ohittaa monissa kysymyksissä riippakiveksi muodostuneen hallinnon kääntymällä vapaiden markkinoiden puoleen. Siksi politiikan uudistamisen

paras tie löytyy ottamalla mallia internet-ajan menestystarinoiden uusista palvelumalleista, eli alustataloudesta.

Kirjoittajat nostavat valokeilaan kaksi markkinoita ravistellutta startupia, Überin ja Zappoksen. Uber on pohjimmiltaan viestintähubi, joka yhdistää kyytien tarvitsijat ja tarjoajat älypuhelinsovelluksen kautta. Pitkälle kehitetyn käytettävyyden ansiosta palvelukokemus on totuttuun verrattuna erityisen miellyttävä, mutta etumatka perinteisiin kilpailijoihin niin suuri, että pahiten jälkeen jääneet eivät edes pyri uudistumaan, vaan vaikeuttamaan "markkinahäirikön" toimintaa.³⁰

Zappos on kengistä pukeutumiseen laajentanut verkkokauppa, joka on tunnettu onnellisuutta, intohimoa ja tuloksellisuutta korostavasta organisaatiokulttuuristaan. Viimeisimpänä käänteinä Zappos on omaksunut holokratiaksi kutsun johtamisjärjestelmän, jossa tuhansien ihmisten organisaatiossa on vain yksi esimies, ei lainkaan keskijohtoa, ja jokainen työntekijä johtaa itse itseään. Puolueiden kohdalle sovitettuna "zappostuminen tarkoittaisi, että joukkoistaminen, avoimuus ja matala hierarkia muuttuisivat toimintatavoiksi, jotka aidosti ohjaisivat millaisia poliittisia tavoitteita puolue ajaisi ja miten". Edelleen, puoluejohtajan asema saattaisi muuttua joustavaksi käsitteeksi, ja se saattaisi vaihtua käsiteltävän aiheen mukaisesti puolueen parhaalle asiantuntijalle. Apunen ym. pohtivat tällaisen uudistuksen seurauksia seuraavasti

"Jos annamme joukkoistamiselle sijaa ja madallamme hierarkioita, on hyväksyttävä se, että politiikka henkilöityy. Yhden puheenjohtajan sijasta puolueilla on esillä laaja kavalkadi hyvin erilaisia ideoita esillä pitäviä valovoimaisia poliitikkoja, jotka tarttuvat maailman muuttamiseen erilaisten projektien muodossa. Ajatukset kilpailevat keskenään, ne voivat hyvinkin olla myös ristiriidassa keskenään".³¹

Kirjoittajien ihanteena on, että tulevaisuudessa puolueen organisaatiohierarkia ja -kulttuuri olisivat kuin Zappoksella ja tarjonta kansalaisille kuin Uberilla. Puolueet olisivat missio, joka koostuu yhteen hiileen puhaltavista intohimoisista lahjakkuuksista ja erityisosaajista, jotka eivät juuri tunne negatiivisia inhimillisiä tunteita toisiaan kohtaan. Tämän ansiosta puolueet näyttäytyvät äänestäjiensä suuntaan kuin uber, täydellisen käyttäjäkokemuksen tarjoavana alustana, joka ratkoo kannattajiensa ongelmat ja vastaa kaikkiin heidän tarpeisiinsa vaivatta. Poliitikkojen uudessa roolissa kansalaisten puolesta päättämisen sijaan heidän tehtävänä on organisoida ja mobilisoida asiat ja ihmiset toteuttamaan haluttua muutosta. Poliitikkojen tulee hallita järjestelmäpolitiikan monimutkaisuudet, kuten lainsäädännön ja talousarvioiden käytännön haasteet, mutta samalla tehdä yhteiskunnallinen osallistuminen nopeaksi ja helpoksi sitä kaipaaville kansalaisille.

Uudistuksen tiellä vain ovat hyvin lujassa istuvat vanhan vallan toimintalogikaat. Ainakin vielä toistaiseksi kansanedustajien asema on perustunut tiedon epäsymmetriaan. Heillä on lainvalmistelun sisäpiiritietoa ja he käyvät sen turvin dialogia kannattajiensa kanssa yhteiskunnan kehittämisestä. Vastineeksi tästä kansanedustajat tarvitsevat ja saavat ääniä.³²

Tällaisessa epätasapainossa sen enempää ajatusten kuin hyödykkeidäänkään markkinat eivät voi toimia täydellisesti. Siksi Apunen ym. ehdottavat suoraan päätösvalmisteluun liittyvän tiedon avaamista eduskunnassa ja ministeriöissä. Se mahdollistaisi tasa-arvoiset lähtökohdat aidolle vuorovaikutukselle ja dialogille.³³

³⁰ Emt., 31-32, 129-146.

³¹ Emt., 138-141.

³² Emt., 154-155.

³³ Ibid. & 159.

Puolueiden ei tule kuitenkaan jäädä odottelemaan vallan sisäpiiritiedon avautumista, vaan uudistua itse. Yksi tärkeimmistä keinoista, joilla kirjoittajien visio tulevaisuuden puolueesta konkretisoidaan, onkin verkkoliiketoimintayritysten oppien omaksuminen asiakaslähtöisen tietojohdamisen osalta. Menestyvät digitaalisen ajan yritykset ovat nostaneet datan keräämisen, jalostamisen ja analysoinnin yhdeksi ydinprosesseistaan ja palvelevat sen avulla suuria määriä asiakkaita tuottaen kullekin laadukkaan yksilöllisen palvelukokemuksen. Puolueiden tulee tehdä samoin, jotta äänestäjät kokisivat saavansa lisäarvoa.³⁴

Datalähtöisen asiakashallinnan lisäksi kirjoittajat ehdottavat juoksevaa hallitusohjelmaa, välivaaleja ja puolueiden äänikynnyksen sekä puoluetuen maksuperustan laskemista 2000 äänestäjään. Nykyisen hallitusohjelman ongelmana on kykenemättömyys reagoida muutoksiin. Vaalikauden kesto on samoin liian pitkä suhteessa maailman menoon, ja harvoin järjestettyinä kärsivät karnevalisoitumisesta. Vaihtoehtoisille näkemyksille ja uusille ajatuksille pitäisi tehdä tilaa luomalla realistiset toimintaedellytykset myös pienpuolueille.³⁵

Uskonto nimeltä puolue

Kirjoittajat siteeraavat Tony Blairin neuvonantaja Matthew Taylorin käsitettä "kopernikaaninen vallankumous", jolla tarkoitetaan hallintoparadigman muutosta. Uudessa kosmisessa järjestyksessä kaiken keskiössä on kansalainen, niin kuin asiakas markkinoilla.³⁶ Apusen ym. tähtijärjestelmässä kansalainen kiertää kuitenkin puoluetta.

Pamfletin ydinongelma on läpitunkevan korostuneesti puolueiden roolin perinpohjainen kyseenalaistamatta jättäminen. Juonikuvio paljastuu kuitenkin jo Taru Tujusen esipuheen lopussa: "Edustuksellista demokratiaa kuitenkin tarvitaan, tietenkin. Ja uskon, että silloin tarvitaan myös puolueita. Puolueet ansaitsevat tulla pelastetuksi".³⁷ Pamfletissa perustellaan oikeastaan kaikki muut väitteet ja ehdotukset, paitsi edustuksellisuus ja puoluelaitoksen keskeisyys. Ne ovat kirjoittajille kuin uskon asia, pyhä totuus, jota ei sovi kyseenalaistaa.

Puolueiden ulkopuolisen tarkkailijan silmin kuitenkin juuri puolueet, poliitikot mukaanlukien, ovat yksi politiikan suurimmista ongelmista.

Vaalitutkimuksesta ja valtion demokratiapolitiikan selvityksistä käy selvästi ilmi, että ihmiset arvostavat demokratiaa sinällään, mutta eivät puolueita eikä politiikkoja. Päinvastoin, politiikkojen ja puolueiden arvostus ja niiden nauttima luottamus ovat olleet jo pitkään pohjalukemissa. Eri kyselytutkimusten mukaan yli 90 prosentin kansalaisista voidaan laskea antaneen epäluottamuslauseen puoluepoliittiselle järjestelmälle jo yli kahden vuosikymmenen ajan.³⁸ Viimeisen kymmenen vuoden ajan teknologian mahdollistamana suuri osa kansalaisista on äänestänyt jaloillaan ja peukaloillaan toisenlaisten osallistumistapojen puolesta. Näitä suuntauksia ei voi mitenkään tulkita "terveenä kriittisyytenä"³⁹, vaan turhautumisena oikeiden vaihtoehtojen puutteeseen. Eikä vaihtoehtojilla tarkoiteta taas yhtä uutta puoluetta, vaan vaihtoehtoa itse poliittiselle järjestelmälle. Sen vuoksi markkinat ja oikeusjärjestelmä ovatkin saaneet ja ottaneet sitä

³⁴ Emt., 144-146.

³⁵ Emt., 158-159.

³⁶ Emt., 165-166.

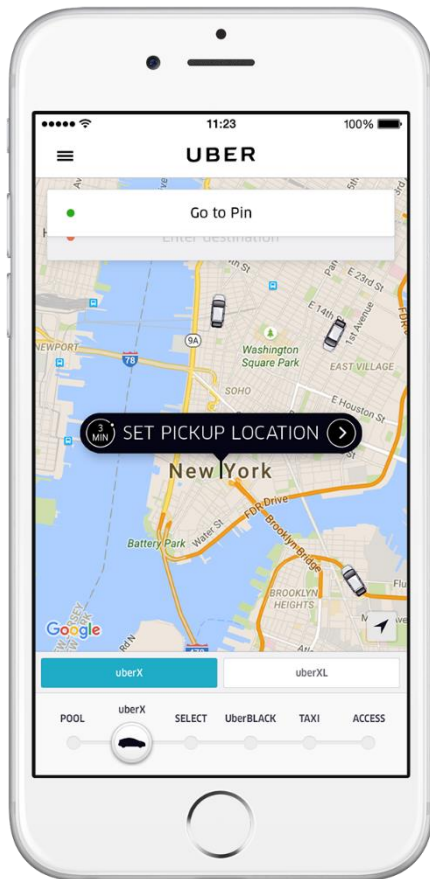
³⁷ Emt., 14.

³⁸ Borg ym. 2013, 44-49 ja 59-63.

³⁹ Emt. 60, 89.

valtaa, jota ihmiset eivät enää politiikalle halua antaa⁴⁰. Poliitiikan sisälläkin uusjaon voittajia ovat vanhaa valtajärjestystä haastavat populistiset liikkeet, joiden lupaus eliitin haastamisesta myy ainakin hetken.⁴¹

Puolueiden aseman kyseenalaistamatta jättäminen on todellinen ongelma myös klassisen liberalismiin näkökulmasta. Sen yksi keskeisistä vaatimuksista oli suojella yksilöä valtion vallankäyttöä vastaan. Vain harvoilla, Suomessa noin kuudella prosentilla äänioikeutetuista, on enää puolueen jäsenkirja⁴², ja vain ani harva vaikuttaa puolueen päätöksentekoon. Lähes kaikkien kansalaisten näkökulmasta puolueet näyttäytyvät valtiokoneiston kiinteänä tai vähintään symbioottisena osana. Saavathan puolueet suoria tukia ja epäsuoraa rahoitusta julkisista varoista ja pitkälti vain puolueiden edustajat istuvat vallankäytön korkeimmilla paikoilla. Puolueiden ja valtion intressit kietoutuvat yhteen ja ne muodostavat keskinäisen kartellin ulkopuolisia vastaan. Ulkopuolisia ovat kansalaiset, joiden myöntyminen omien luonnollisten oikeuksiensa osittaiselle luovuttamiselle oli oikeutetun hallinnon toimintaedellytys esimerkiksi Locken ajattelussa, mutta se näyttää menettäneen merkityksensä. Liberaalit kriitikot voivatkin syyttää varmasti perustellusti valtiota paisumisesta, mutta puolueita ei voi asemoida sen ulkopuoliseksi tekijäksi. Niinpä yritykset paaluttaa puolueiden asema kansalaisten ja valtion väliin sotii pahasti klassisen liberalismiin yksilönvapauksien vaalimista vastaan.

*Ruutukaappaus Uberin sovelluksesta.
(Uber.com / Press kit)*

Vaikka kirjoittajat glorifioivat alustatalouden verkkoyrityksiä turhien välikäsien ja -vaiheiden poistamisesta kuluttajien ja yritysten välillä, he unohtavat tarkastella samalla kriittisyydellä kansalaisten, puolueiden ja valtion toimintakenttää. Luonnonoikeusteoreetikkojen, kuten Rousseau'n ja Locken, mukaan oikeutettu hallinto on sellainen, johon kansalaiset suostuvat omasta vapaasta tahdostaan. Toisin sanoen, ihanteellisesti valtio on kaikkien sen jäsenten hyväksymä sopimus, yksilöiden keskinäisen yhteistoiminnan välikappale. Nyt valtiosta on kasvanut oma itsenäinen toimijansa, eivätkä pamfletin kirjoittajat huomioi tätä vääristymää suunnitellessaan puolueiden ja poliitikkojen roolia kansalaisten ja valtion välittäjinä.

Keskinäiseen sopimiseen perustuvien järjestelyiden toimivuudesta käy hyvänä nykyaikaisena esimerkkinä se, kuinka Apunen ym. tarkentavat Uberin suosion syitä. "Newyorkilaiset tuskin rakastavat Uberia sinänsä, vaan Uberin ideaa. Uber antaa heille vaihtoehdon, kilpailuttamisen mahdollisuuden ja helppouden"⁴³. Jokainen Uberilla ajettu kyyti on monenkeskeinen sopimus kuljettajan, matkustajan ja palveluntarjoajan välillä. Järjestelyn toimivuuden takaa se, että yhdenkin toimijan esittämät negatiiviset arvostelut voivat vaikuttaa muiden

⁴⁰ Apunen ym. 2016 87-89; Setälä 2003, 178.

⁴¹ Apunen ym. 2016, 71-78.

⁴² Borg ym. 2013, 27-29.

⁴³ Apunen ym. 2016, 146.

osapuolten toimintaan. Sääntöjä rikkovien matkustajien tai kuljettajien tähtiluokitus laskee ensin, joka voi tarkoittaa heikompia mahdollisuuksia saada kyytejä ja ääritapauksessa johtaa käyttäjän sulkemiseen pois palvelusta. Yhtä lailla käyttäjillä on koska tahansa mahdollisuus lopettaa palvelun käyttö, jolloin yrityksen voitontavoittelu kärsii. Markkinaehtoisuuden turvin ja oikeudenmukaisuuteen pyrkivän sanktiokäytännön ansiosta järjestely luo toimivat puitteet ihmisten suorille kohtaamisille henkilökohtaisten logististen tarpeiden ratkaisemiseksi. Samoja periaatteita voisi soveltaa myös poliittisten järjestelmän periaatteisiin, mitä tulee ideoiden kilpailuun sekä yksilön vapauteen ja vastuuseen.

Diagnoosin korjaus: hallinto alustaksi

Apusen ym. ehdotus kansalaisten osallistumismahdollisuuksien järjestämisestä alustalle on sinällään hyvä, mutta kohde on väärä, jos tarkoituksena on ratkaista politiikan perimmäisiä ongelmia. Puolueet ja poliitikot eivät ole kansalaisten eikä suoran demokratian teorioiden näkökulmasta välttämätön välikäsi, vaan ennemminkin yhteen aikakauteen sidottu pakollinen paha, joka on parhaillaan siirtymässä historiaan. Idea osallistumisalustasta tulisikin soveltaa ihmisten keskinäiseen poliittiseen kanssakäymiseen ilman turhia välikäsiä, eli nähdä valtio –tai hallinto- alustana. Apusen ym. kuvaus newyorkilaisten rakastamasta uberin ideasta, vaihtoehdosta, kilpailuttamisen mahdollisuudesta ja helppoudesta voitaisiin mallintaa valtion konstruoivaksi alustaksi, joka tarjoaa kansalaisille suoran osallistumiskanavan ja hallinnolle työkalut päätösten toimeenpanoon.

Kun nykyisellään politiikan valtavirtajulkisuudessa ei ole tilaa kuin rajalliselle määrälle asioita ja henkilöitä kerrallaan, avoimen päätöksenteon alustan suhteen julkisuus ei rakennu hierarkisesti. Siinä politiikan julkisuus pirstoutuu osajulkisuuksiksi, jossa kustakin kiinnostunut osajoukko, yhdenlainen pienoisyleisö, keskustelee, harkitsee ja puntaroi parhaat mahdolliset päätökset. Samalla tavalla rakentuvat jo niin monet yksittäiset sosiaalisen median keskustelufoorumit kuin julkisuuskulttuuri ylipäätään valtavirtajulkisuuden ulkopuolella.⁴⁴

Apusen ym. ehdotusta päätösvalmisteluun liittyvän tiedon avaamisesta ei tule ymmärtää tiedon pelkkänä verkossa julkaisemisena. Sosiaalisen median aikakaudella ja deliberatiivisen demokratian ihanteet huomioiden, ajatus tiedon avaamisesta ja valtiosta alustana tulisi ymmärtää niin, että tiedot ovat sekä julkisia verkossa että avoinna vuorovaikutukselle samassa paikassa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa päätösvalmistelutiedon yhteyteen sijoitettua keskustelun mahdollistavaa sosiaalisen median liitännäistä tai vaikka jotakin julkisen hallinnon omaa vuorovaikutustyökalua, kuten Otakantaa-palvelua. Päätöksentekoprosessin legitimitetin ja tuloksellisuuden kannalta on ratkaisevaa, ettei tämä vuorovaikutusmahdollisuus olisi erillinen ja muodon vuoksi tarjottu näennäisosallistamisen kanava. Sen sijaan virallinen julkishallinnollinen päätöksenteon tietohallinnon infrastruktuuri tarkoittaisi kaikille osapuolille, kuten virkamiehille, poliitikoille, kansalaisille, toimittajille ja edunvalvojille yhtä yhteistä vuorovaikutuksen verkkoalustaa. Tällainen yhteinen alusta järjestyisi luontaisesti sisällön mukaan useiksi eri osajulkisuuksiksi, mutta resurssien ja mahdollisuuksien tulee olla osallistujille yhtäläiset asemasta ja taustasta riippumatta.

Hallintokulttuurin ja teknisen taustan huomioiden käytännöllinen tapa tämän alustan toteuttamiseksi olisi päätöksenteon tiedollisen ytimen eli asiakirjahallinnon uudistaminen. Samalla kun nykyaikainen tietohallinto on irrottautumassa asiakirjojen muodollisista fyysistä maailmaa jäljittelevistä rajoitteista, avautuvat verkon vuorovaikutusmahdollisuudet myös päätösvalmistelua

⁴⁴ Osajulkisuuksista ja julkisuuskulttuurista kts. Herkman 2011, 79-89; Julkiseen harkintaan perustuvasta demokratiaihanteesta kts. Setälä 2003, 172-173.

koskevan tiedon kohdalla. Sen sijaan, että päätösesitykset ja esityslistat julkaistaan virkamiesten kirjoittamina staattisina dokumentteina, valmistelu ja agendan asettaminen voisi tapahtua erilaisilla avoimilla yhteiskehittelytyökaluilla. Käytännössä se tarkoittaisi sosiaalisen median keskustelumuotojen lisäksi asiakirjojen ja rakenteellisen tiedon, kuten taulukoiden, yhteistuotantoa.

Samalla uuteen asiakirjanhallintoon, tai toisin sanoen päätöksenteon tietohallintoon tulisi yhdistää ne laajat osa virkamiesten ja poliitikkojen vuorovaikutusta ja tietotyötä, joka ei ikinä päädy asiakirjalliseen muotoon ja siten asiakirjanhallinnon arkistoihin. Kolmas erottamattoman olennainen osa alustaa olisivat hallinnon talousohjauksen tietojärjestelmät, jotka käsittävät budjetoinnin, verotuksen ja rahaliikenteen. Kun nykyisellään budjeteista ja sisällöistä päätetään usein erillään, tietojärjestelmien yhteentoimivuuden avulla päätösvalmisteluaineistoissa käytettävät taloudelliset tiedot voitaisiin aina linkittää todellisiin toteutuneisiin lukuihin. Lisäksi arvioista ja ennusteista voitaisiin tehdä omia muuttujiaan, joiden pohjalla olevista luvuista ja kaavoista voidaan käydä keskustelua ja esittää vaihtoehtoja.

Vain laillisesti salassapidettäviä asioita lukuunottamatta mitään tietoa ei tulisi pimittää julkisuudelta vain sen vuoksi, että niiden arvioidaan olevan liian vaikeasti ymmärrettäviä kansalaisille⁴⁵. On toki oletettavaa, että varsinkin alkuun lisääntynyt tiedon määrä johtaisi epäsuhtaisiin reaktioihin, sillä se on luontainen osa mediajulkisuuden toimintalogiikkaa. Todennäköistä kuitenkin on myös, että julkisen mielipiteen rakentavan kritiikin rakenteellinen ennaltaestäminen informaation aikakaudella johtaa vielä pieniä kohuja suurempiin ja kauaskantoisempiin tyytymättömyyden ilmauksiin.

Avoin demokratia ei varmaankaan kärsisi sisällöllisen eli laadullisen osallistumisen niukkuudesta. Päinvastoin, riskinä saattaisi olla innokkaiden ja tavoitteellisten osallistujien kantojen liiallinen painottuminen suhteessa suuren hiljaisen enemmistön mielipiteisiin ja arvoihin. Tämä ei tarkoita, että kansalaiset jakaantuvat kahtia aktiivisten ja passiivisten joukkoon, vaan ihmisten aktiivisuus vaihtelee käsillä olevien asioiden mukaisesti. Samalla tavalla kuin valtavirtajulkisuuteen mahtuu vain rajallinen määrä asioita, kansalaisilla on tavallisesti vain muutamia sellaisia huolia tai intressejä, jotka ovat heille muita tärkeämpiä. Kustakin aiheesta vain ne kansalaiset, jotka todella jaksavat nähdä vaivaa ja tehdä asian eteen jotakin, muodostaisivat sen pienoisyleisön, joka käy aktiivista julkista keskustelua asioiden pohdiskelun ja politisoimiseksi. Tämän mekaniikan vuoksi maltillisten kansalaisten mielipiteet jäisivät systemaattisesti aliedustetuiksi kussakin osajulkisuudessa, mikä voisi vaarantaa päätöksenteon tasapainoisuuden. Poliittinen tasa-arvo edellyttää kuitenkin ainakin Robert Dahlin demokratiakäsityksen mukaan kaikkien kansalaisten preferenssien yhtäläistä huomioimista⁴⁶. Valistusfilosofit olisivat tarjonneet juuri edustuksellisuutta liian voimakkaita vallankäyttäjiä vastaan, ja se onkin erottamaton osa nykyistä demokratian avautumisen trendiä, mutta toisaalta Dahlin vaatimusten täyttämiseksi on mahdollista kehitellä myös nykyaikaisempaa vaihtoehtoa.

Teknologiayritysten arvokkain esimerkki: datalähtöinen demokratia

Apusen ym. yritysmaailman esimerkeistä juontuva ehdotus asiakasdatan keräämisestä ja nostamisesta yhdeksi puolueiden ydintoiminnoksi on erityisen kiinnostava sovittoa valtion kohdalle. Voisiko kansalaisten arvot ja mielipiteet toimia demokratian lähteenä, jos valtio keräisi kansalaisilta dataa kuin esimerkiksi S-Ryhmä tai Facebook? Vaaleissa annettava ääni, ehdokkaan numero, vastaa suunnilleen yhtä tavua dataa. Sen suurin periaatteellinen ero yritysten datankeräämiseen ei ole

⁴⁵ Setälä 2003, 178.

⁴⁶ Setälä 2003, 85-86.

kuitenkaan määrällinen, vaikka senkin suhteen käytännöllinen ero on valtava. Vaikka kansalainen äänestäisi elinaikanaan kaikissa mahdollisissa vaaleissa, siitä ei kertyisi edes saman mittaluokan vertaa dataa kuin mitä suurimmat digitaalisen ajan palveluntarjoajat keräävät yhdestä käyttäjästä keskimäärin päivätasolla. Merkittävin ero syntyy siitä, miten dataa käytetään. Vaalidemokratiassa ääni kiinnittyy henkilöön, jolla on valituksi tultuaan vapaa mandaatti päätösten tekemiseen, eikä side äänestäjän ja päätöksentekijän arvojen välillä ole välttämättä pitävä. Yritysten kohdalla taas markkinaehtoisuus varmistaa sen, että ne käyttävät keräämäänsä dataa mahdollisimman taidokkaasti palvellakseen asiakkaitaan paremmin kuin kilpailijansa. Kansalaisten mielipiteiden ja arvojen toistumisen päätöksenteossa tasapainoisesti ja kattavasti edellyttäisi tämän vallan sitomista tietoon, ei henkilöön. Tällaista hallinnan mallia voisi kutsua datalähtöiseksi demokratiaksi. Sen käytännön toteuttamiseen liittyy useita tutkimisen arvoisia kysymyksiä.

Ensimmäiset kysymykset koskevat datan keräämistä. Poliitiikan sisällön suurten linjojen määrittämisen kannalta olisi ratkaisevaa se, mistä aiheista ja asioista dataa kerätään. Oma merkityksensä olisi myös sillä kuka kerää, milloin kerätään ja miten kerätään. Teknologiayritykset keräävät dataa kaikesta käyttäjien vuorovaikutuksesta, mutta tässä yhteydessä rajoittaudutaan pidättäytymään vaalien, mielipidekyselyjen ja kansanäänestysten viitoittaman tien informaation ajan toteutuksen pohdinnalla.

Käyttökelpoisen referenssin ajatukselle kansalaisten arvodatasta saa vaalikoneista. Kun vaalikoneiden käyttäjät vastaavat kysymyksiin, vaalikoneet paitsi näyttävät sopivimmat ehdokkaat, ne myös tallettavat käyttäjien vastaukset. Tämän tuloksena syntyy satojentuhansien vastaajien suuruiset kansalaisten arvoja ja mielipiteitä kuvaavat aineistot. Ainakin Yle ja Helsingin Sanomat (Taulukko 2) ovat julkaisseet käyttäjien vastauksia avoimena datana.⁴⁷ Kun ne ovat tiedossa, voidaan vertailla myös eduskuntaan valittujen ehdokkaiden arvojen vastaavuutta kaikkien kansalaisten arvojen kanssa⁴⁸ tai kirjoittaa puolueohjelma, joka perustuu suoraan kunkin kysymyksen vastaajien enemmistön mielipiteeseen⁴⁹.

Inner_id	User_id	Age_group	Sex	Area_id	Election_year	winnerCandidate	winnerParty	Answers	CandidatesList	PartiesList	Created	Modified
186871	11732651952872700	0	n	1020	2007	3460 Keskusta	20:1:135:2:2;;23460:433:LindqvitsenÄäsiyspu	7.3.2007 12:59	7.3.2007 12:59			
186872	11732652002412200	0	n	1021	2007	3304 Kokoomus	20:1:135:2:2;;23304:329:KoskinIKL:136:24:2;Its	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186873	11732652020929000	0	n	1016	2007	3452 Keskusta	20:1:134:1:2;;23452:296:Vanha Eero Varje:80:3	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186874	11732652029430100	0	n	1017	2007	3149 SDP	20:1:135:2:2;;23149:412:KuismiIKL:254:24:1;Its	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186875	11732652057422600	0	n	1016	2007	4021 Keskusta	20:1:135:2:2;;24021:363:Koistiri Eero Varje:104	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186876	11732652175329900	0	n	1016	2007	3789 RKP	20:1:136:3:2;;23789:276:Hambri Eero Varje:227	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186877	11732652186430300	0	n	1020	2007	3016 SDP	20:1:135:2:2;;23016:412:VainioItsenÄäsiyspu	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186878	11732652195696600	0	n	1016	2007	3218 Kokoomus	20:1:136:3:2;;23218:401:Nurme Eero Varje:107	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			
186879	11732652288877000	0	n	1016	2007	2988 SDP	20:1:136:3:1;;22988:326:Jouhki Eero Varje:129	7.3.2007 13:00	7.3.2007 13:00			

Taulukko 2. Helsingin Sanomien vuoden 2007 eduskuntavaalien vaalikoneen avoimena datana julkaistuja käyttäjien vastauksia.

Vaikka valtiollisella tasolla datalähtöisen demokratian toteuttaminen edellyttäisi lukuisten käytännöllisten ja periaatteellisten haasteiden ratkaisemista, se voisi olla jo nyt kokeilukypsä vaihtoehto jonkin yhdistyksen päätöksenteossa.

Päinvastoin kuin liiketoiminnassa, datalähtöisessä demokratiassa datan keräämisen kaikkien vaiheiden tulisi olla läpinäkyviä ja menettelytapojen ratkaisemisen alisteisia demokraattiselle päätöksenteolle. Yhdistyksen jäsenten tulisi päästä osallistumaan kaikin tavoin päätöksentekomallin

⁴⁷ Haakana 2012; Mäkinen 2011a & Mäkinen 2011b.

⁴⁸ Kuisma 2011. <http://mikaelukisma.blogspot.fi/2011/04/avoin-data-kylla-kansa-tietaa-vuoden.html>

⁴⁹ Kekäläinen ja Lassila 2011.

uudistuksen suunnitteluun. Datalähtöisen päätöksenteon aseman virallistaminen vaatisi yleiskokouksen hyväksynnän ja mahdollisesti sääntöjen päivittämisen.

Jäsenten arvodata voitaisiin kerätä vaalikoneiden tapaisella kysymyssarjalla, jonka asema on kuin joukolla sitovia kansanäänestyksiä. Kansanäänestysten lisäämistä onkin ehdotettu demokratian haasteiden ratkaisuksi⁵⁰, mutta niiden perinteiseen toteuttamistapaan liittyy korkea kustannustaso sekä julkisten varojen että kansalaisten ajankäytön näkökulmasta, erityisesti suhteessa äänestysten informaatioarvoon. Kerätyn datan informatiivisuutta olisikin syytä lisätä merkittävästi. Esimerkiksi Helsingin Sanomien vuoden 2007 eduskuntavaalien vaalikone keräsi yhdestä käyttäjästä noin kilotavun dataa, eli noin tuhatkertaisesti varsinaiseen vaaleissa annettuun ääneen verrattuna.⁵¹ Vaikkei informaatioarvon vertailua voikaan tehdä suoraan päättelemällä datan määrästä, jo pelkkä mittakaavaero kertoo kuinka paljon enemmän tietoa kansalaisten preferensseistä voidaan kerätä, samalla pidättäytyen kustannustehokkuudessa ja avaten uusia mahdollisuuksia suoralle demokratialle.

Käytännössä kysymysten asetanta ja datankeruun menetelmien suunnittelu pitäisi altistaa avoimelle joukkoistamisprosessille. Ihmiset toimivat itse omien ja yhdistyksensä asioiden parhaina asiantuntijoina, joten erilaisten mielipiteiden yhteistuloksena mitkään näkökulmat eivät jäisi huomiotta kysymysten laadinnassa. Hajautettua, ylhäältä-alas –toimintamallin ongelmia välttävää suunnittelua edustaisi, jos yhtäältä yhdessä paikassa kerättäisiin ensi alkuun rajoittamaton määrä kysymyksiä, kun samaan aikaan toisaalla keskusteltaisiin ja päätettäisiin siitä, kuinka kauan kysymysten valmistelu ja itse datan kerääminen kestää ja montako kysymystä lopulliseen kysymyspatteriin valitaan. Olisi myös hyvä huomioida, kerätäänkö kysymyksiä yhdessä vai useammassa verkkopalvelussa ja reaaliaikaisessa. Usein monikanavaisuus tuottaa kattavamman otoksen, vaikka se luonnollisesti tuokin myös lisää kustannuksia. Kysymysten keräämisajan päätyttyä samankaltaiset ryhmitellään ja kun varsinaisten kysymysten määrä tiedetään, oikea määrä kysymyksiä kirjoitetaan puhtaaksi lopulliseen muotoon.

Kun osallistajat hyväksyvät suunnitteluprosessin tuotoksen, voidaan aloittaa varsinaisen datan keräämisen vaihe. Se vastaa vaalien äänestysaikaa, jolloin äänioikeutettujen on oltava aktiivisia halutakseen vaikuttaa. Verkkomaailmassa tämä aikaikkuna voi olla huomattavasti pidempi tai jopa jatkuva. Jälkimmäisessä tapauksessa Apusen ym. ajatus rullaavasta hallitusohjelmasta mahdollistuisi, jos vastausdata olisi voimassa toistaiseksi, kunnes osallistuja muuttaa vastauksiaan. Tätä voisi rinnastaa myös ajatukseen digiajan välivaaleista, jotka ovat joka päivä kun käyttäjä niin haluaa.

Kyselyn tulos julkaistaisiin vastaamisajan päätyttyä tai muuten sovittuna ajankohtana avoimena datana, mutta tietysti anonymisoituna. Siitä eteenpäin vastuu tulkinnasta siirtyisi takaisin jäsenistölle. Ensimmäisiä toimenpiteitä voisivat olla yhdistyksen keskeisten julkilausuttujen normien ja päämäärien tarkistaminen. Se tarkoittaisi joko verkossa, fyysisessä kokouksessa tai molemmissa käsiteltäviä päätöksiä siitä, ovatko yhdistyksen säännöt ja toimintasuunnitelma tai strategia yhtäpitävät suhteessa jäsenten preferensseihin, vai pitääkö niitä muuttaa. Arvodata loisi esimerkiksi toimintasuunnitelmalle reunaehdot, jolloin sellaista toimintaa, joka ei ole jäsenten arvojen mukaista, vastaan voisi argumentoida näyttöpohjaisesti. Tämä suojelisi jäseniä mielivaltaiselta vallankäytöltä.

Tällainen käytännöllisesti merkittävä ja jollakin tavalla sitova vallan lähde varmistaisi suuren hiljaisen enemmistön julkilausumattomien äänten tulevan kuulluksi päätöksenteossa. Se on poliittisen tasa-

⁵⁰ Setälä 2003, 183-184.

⁵¹ Laskettu vertaamalla eduskuntavaalien 2007 Helsingin Sanomien vaalikoneen käyttäjien datasetin (Mäkinen 2011a) yhden rivin tallennustilan suuruutta arvioon tavallisen äänen yhden tavun suuruudesta.

arvon kannalta hyvin keskeinen etu, sillä tavallisesti suurin osa kansalaisista pysyttelee passiivisina suurimmassa osassa asioista. Yksilön kannalta yleensä nykyiset olosuhteet tai ehdotetut muutokset eivät ole niin häiritseviä, että ne saisivat näkemään sellaista vaivaa, jota todellinen asioihin vaikuttaminen edellyttää. Siksi sellainen demokratia, joka antaa tasaisen painoarvon niin aktiivisten osallistujien intohimoille kuin passiivisten kansalaisten maltillisille näkemyksille, on demokraattisempi kuin sellainen, jossa vallan pystyvät ottamaan kovaaäänisimmät ja itsekkäimmät tai "kauniit ja rohkeat".

Datalähtöinen demokratia ei kuitenkaan tarkoittaisi välttämättä päätöksenteon hidastumista entisestään tai muutosten aikaansaamisen vaikeutumista. Päinvastoin, erilaiset muoti-ilmiöt, meemit ja trendit niin musiikissa, peleissä, pukeutumisessa kuin kulutustottumuksissa todistavat, että suuren yleisön maut voivat vaihtua nopeastikin. Yksilön on helpompi muuttaa mieltään yksityisesti kuin poliitikon julkisesti. Datalähtöinen demokratia saattaisikin olla ennemmin muutoksen katalysaattori, kun valta ei olisi enää kiinnittynyt vanhoihin rakenteisiin ja vallankäyttäjien etuihin.

Datalähtöisen demokratian keskeistä ajatusta inhimillisten erehdysten ehkäisemisestä kiinnittämällä valta henkilöiden sijaan tietoon voisi ulottaa nykYTEKNIKAN keinoin myös pidemmälle. Kuluvan vuosikymmenen aikana julkisuudessa on uutisoitu vaikuttavia edistysaskeleita keinoälyn kehityksestä IBM:n Watsonin ansiosta⁵². Se herättää kysymyksen siitä, kuinka hyvin ohjelmallisten tulkintojen tekeminen onnistuisi nykyisellään käytettävistä arvodataista.

Erilaisin kokeellisin tutkimusasetelmin voisi jopa testata, luoko keinoäly vai pieni aktiivien joukko paremmin jäsenten arvoja heijastavan toimintasuunnitelman tai yhdistyksen säännöt -tai vaikka hallitusohjelman. Jos keinoäly suoriutuisi tehtävästä paremmin, Apusen ym. ja monen muun uuden alustatalouden kannattajan toistama kuvaus

*"vuonna 2015 maailman suurin taksiyhtiö ei maksa palkkaa yhdellekään kuskilleen (Uber); maailman suurin majoituspalvelu ei ole palkannut yhtään vastaanottovirkailijaa (Airbnb); maailman suurin teleyhtiö ei omista tai huolla yhtään puhelintolppaa (Skype); maailman suurin kauppa ei ole koskaan tarvinnut yhtäkään varastomiestä (Alibaba)"*⁵³

saisi uuden lisäyksen joukon jatkeeksi: "..eikä maailman parhaiten toimiva demokratia tarvitse yhtään kansanedustajaa".

⁵² Satell 2016.

⁵³ Apunen ym. 2016, 130.

Lähteet

Apunen, Matti, Jungner, Mikael ja Tujunen, Taru (2016), Pelastakaa puolueet! Mitä politiikka voisi oppia Uberilta? Helsinki: Taloustieto 2016. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2016/05/EVA_Pamfletti_Pelastakaa_puolueet.pdf>

Borg, Sami, Kiilakoski, Tomi, Mykkänen, Juri, Myllyniemi, Sami, Pekola-Sjöblom, Marianne, Piipponen, Sirkka-Liisa & Pikkala, Sari (toim.) (2013), Demokratiaindikaattorit 2013 . Helsinki: Oikeusministeriö.
<<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1381926978054.html>>

Kuisma, Mikael (2011), Avoin data: Kyllä kansa tietää - Vuoden 2007 eduskuntavaalit.
<<http://mikaelukuisma.blogspot.fi/2011/04/avoin-data-kylla-kansa-tietaa-vuoden.html>>

Lassila, Matti ja Kekäläinen, Otto (2011), Populistipuolue.fi. <<http://www.populistipuolue.fi/>>

Haakana, Kari (2012) , <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/01/13/presidentinvaalien-vaalikoneen-kayttajien-vastaukset-avoimena-datana>>

Herkman, Juha (2011), Poliitiikka ja mediajulkisuus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino

Morrow, John (1998), History of Political Thought A Thematic Introduction, Lontoo: Macmillan press.

Mäkinen, Esa (2011a), Vaalikonedata avoimeksi: Kristilliset eniten avioliitossa.
<<http://blogit.hs.fi/hsnext/vaalikonedata-avoimeksi-kristilliset-eniten-avioliitossa>>

Mäkinen, Esa (2011b), HS julkaisee vaalikoneensa avoimena tietona ennen vaaleja.
<<http://blogit.hs.fi/hsnext/hs-julkaisee-vaalikoneensa-avoimena-tietona-ennen-vaaleja>>

Satell, Greg (2016), How IBM Is Building A Business Around Watson.
<<http://www.forbes.com/sites/gregsatell/2016/08/21/how-ibm-is-building-a-business-around-watson/#2a8997048440>>

Setälä, Maija (2003), Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet, Helsinki: Gaudeamus.